

Jukka Nyssönen ja Otsu Kortekangas

Siirtomaapolitiikkaa Saamenmaalla?

Historiografisia näkökulmia Suomesta ja Ruotsista

Ajatus Ruotsin valtion, ja Suomen autonomian ajan alusta alkaen Suomen valtion, ekspansioista saamelaiden asuinalueelle kolonialismina on herättänyt keskustelua ja saanut viime aikoina kannatusta sekä tutkijoilta että mediateksteissä. Muun muassa järjestö Historioitsijat ilman rajoja (*Historians without Borders*) ja *Helsingin Sanomat* ovat tuoneet esiin saamelaiden kolonialistista historiaa Suomessa. Näissä julkaisuissa todetaan, että Suomen saamelaiden historiaa ei ole aikaisemmin tulkittu tai käsitelty kolonialismin näkökulmasta.¹ Seuraavassa tarkastelemme tämän väitteen paikkansapitävyyttä sekä sitä, miten historioitsijat ovat lähestyneet kysymystä Suomen saamenhistoriasta kolonialistisena historiana.

Historioitsijoiden tavat kirjoittaa saamelaisesta menneisyydestä

Ajatus Suomesta saamelaiden kolonisoijana on ollut vieras perinteisissä historiankäsitelyissä ja -esityksissä. Näin materiaalin valinta tähänkin esitykseen on ollut suhteellisen vaivatonta, kolonialismiviittausten ollessa kovin vähäluokuisia suomeksi kirjoitetuissa saamenhistorioissa.² Pohjois-Suomen historia on yleensäkin ollut katvealueessa ja vähäisen kiinnostuksen kohteena. Vanhat hierarkisoivat ja rodullistavat toista maa-

ilmansotaa edeltävät tarinat tukeutuivat valta- ja syrjäyttämisen narratiiveihin kuvatessaan Lapinmaiden asutushistoriaa, silloin harvoin, kun ne ylipäättään tarttuivat tähän marginaaliseen aiheeseen.³ Nämä kirjoitustavat sekä suomalaistoimijoiden luonnollistettu ylempi asema on nyky-ymmärryksen valossa osa kolonialistista ajattelua,⁴ vaikka sitä ei välttämättä sellaiseksi sotaa edeltävässä Suomessa miellettykään. Sittemmin aggressiivisimmat esittämistavat menettivät käyttökelpoisuutensa.

Uudemmassa historiankirjoituksessa, kuten historian professori Kyösti Julkun toimittamassa ensimmäisessä Pohjois-Suomen historian yleisesityksessä *Faravidin maa* (1985), kolonialismihistoriaa kyseenalaistavat monet uudet kirjoitusstrategiat. Esimerkiksi hierarkkinen tapa esittää historia kansojen kamppailuna on korvautunut ajatuksella pitkästä rinnakkaisesta asutushistoriasta koko Suomessa (muuttoteoria on korvautunut jatkuvusteoriolla). Tämä lähestymistapa esittää maatalouden ja pyyntielinkeinot yhdenvertaisina ja asemoi saamelaiset uudella tavalla dominoimaan kulttuuripiirejä sekä omaamaan kulttuurista kompetenssia. Lapin asutushistorian kantava teema, saamelaisen asutuksen ja väestön ”väistyminen” ja ”perääntyminen” kohti pohjoista ja assimilaatio kaski- ja maatalousinvaasion

1. Kukka Ranta & Jaana Kanninen, *Vastatuuleen. Saamen kansan pakkosuomalaistamisesta*. Kustantamo S&S 2019, passim; Juho Tyttö, Suomi on sortanut Saamen kansaa vuosisatoja, arvioi uusi tietokirja: Parempi ymmärrys saisi alistamisen vihdoin loppumaan. *Helsingin Sanomat* 24.10.2019; Whose history? A report on the state and challenges of diverse historical research, teaching and dialogue in Finland. HWB Report 4 1/2019, 8, https://www.historianswithoutborders.fi/wp-content/uploads/2019/01/Whose-History_final.pdf (28.11.2019).
2. Emme voi kuitenkaan väittää, että otos olisi täydellinen. Oikeushistorioitsija Kaisa Korpijaako-Labba rajautuu tämän esityksen ulkopuolelle, koska hän ei käytä suomalaisen kolonialismin käsitteellistä kehystä, vaan perinteisempiä ja hienoisempia nationalistisen projektin, taloudellisen kehityksen ja rotuajattelun konteksteja käsitellessään oikeuskäsitelyt ja maanomistusolojen kehitystä. Kaisa Korpijaako-Labba, Saamelaiden oikeusasemasta Suomessa. Kehityksen pääpiirteet Ruotsin vallan lopulta itsenäisyyden ajan alkuun. *Dieđut* 1 (1999). Sámi Instituutta 1999, 188–206.
3. Väinö Wallin, Kuvauksia Suomen kansan esihistoriasta. Teoksessa *Kuwallinen Suomen historia vanhimmista ajoista nykyaikaan saakka*. K. J. Gummerus 1894.
4. Richard Dale, Reconfiguring white ethnic power in colonial Africa. The German community in Namibia, 1923–1950. *Nationalism and Ethnic Politics* 7:2 (2009), 79.

ikeen alla näyttäytyy tällöin vain yhtenä historiallisena ilmiönä ilman eksplisiittisiä arvotuksia suomalaisesta kulttuuris-taloudellisesta ylivoimaisuudesta. Lapinkylien kuuluminen valtakuntaan, alueiden ”organisoiminen muun valtakunnan yhteyteen”, tai ”kytkeminen ruotsalaisiin yhteyksiin”, esitetään luonnollisena prosessina, käyttäen ei-kolonialistista valtio-oikeudellista termistöä. *Faravidin maa* korostaa valtion vallan ”vakiintumista” ja rajojen sekä rajahierarkioiden (valtakuntien vs. lapinkylien sukualueiden rajat) synnyn determinististä luonnollisuutta. Tutkimuksessa toistetaan kuninkaanvallan ”suojelun” ajatusta pirkkalaisten (*birkarlar*), norjalaisten ja venäläisten ”tolkutonta saamelaisten ryöstämistä” vastaan. Lapin historia on kruunun takaa-ajien etuisuuksien ja saamelaisten käymien ja joskus voittamiensa eturistiriitakamppailuiden historiaa. Tämä saamelainen toimijuus riisuu kaikkein väkivaltaisimpien kolonialisminarratiivien legitimitteettiä. Valtioyhteyden syntyminen Tornion Lapin hallinnollisen liittämisen myötä Oulun läänein vuonna 1810 ja lopulta Lapin historian liitos koko Suomen hyvinvointivaltion menestystarinaa integroi saamelaistkin Suomen historiankirjoituksen ”normaaliin” tarinaan. Tässä tarinassa valtionrakennusprojektin ainoa ongelma on hyvinvointivaltion kattavuus, vähemmistöjen äänen ja oikeuksien jäädessä paljolti huomiotta.⁵

Lapin tai saamelaisten kolonialismihistoriat eivät kuitenkaan ole täysin tuntemattomia Suomen kirjallisessa kentässä ja historiografiassa. Syytöksiä kolonisaatiosta on esitetty edistyksellisessä ja alueellisessa hengessä lappilaisessa sekä saamelaisessa kauno- ja pamflettikirjallisuudessa 1970-luvulta alkaen.⁶ Historiantutkimuksen alalla

professori Pentti Virrankoski esitti yhden varhaisimmista poikkeuksista Suomen historiankirjoituksen ”normaalista”. 1980-luvun tekstissään Virrankoski määrittä suomalaisen asutuksen lapinrajan taakse saamelaisille haitallisena ”tunkeutumisena” ja ”valtauksena”. Valtauksen kolonialistisuus ei kuitenkaan ollut aivan täysimittaista:

Tämä saamelaisalueen valtaus ei vaatinut varsinaista väkivaltaa, mutta tietty fyysinen uhka oli olemassa, niin että saamelaisten vastarinta rajoittui viranomaisille osoitettuihin valituksiin.

Hän kuvasi kruunun politiikan ja oikeuskäytännön muuntumisen kriittisessä hengessä uudisasutusta suosivaksi. Samoin Virrankoski näki, että kristinuskoon käännyttämisen todellinen alkaminen 1600-luvulla antaa aihetta kirjoittaa sen väkivaltaisuudesta ”vainona”. Virrankoski päättää narratiivinsa Kemin lapin saamelaisten ”omaperäisen henkisen kulttuurin hajoamiseen”.⁷ Virrankoski on jatkanut Suomen maapolitiikan arvostelua myöhemmässä tuotannossaan ja esittänyt, että saamelaiset olivat alistetun siirtomaaväestön asemassa, koska heillä ei ollut ”osuutta valtiolliseen valtaan” isojaossa tapahtuneen maanjaon aikaan. Tämä asiantila teki heidän korjausvaatimuksistaan ”ainakin periaatteessa oikeutettuja”. Virrankoski tosin tekee merkittävän myönnytyksen yleisemmin vallalla olleelle ”hyvän valtion narratiiville” suomalla Suomen valtion korjata tilanteen Virrankosken mukaan onnistuneella vähemmistöpolitiikallaan.⁸

Viimeisten kahden vuosikymmenen aikana monitieteinen saamentutkimus on vakiinnuttanut asemansa suomalaisessa tutkimuskentässä.

- Jorma Ahvenainen, Pohjois-Suomi 1809–1939. Teoksessa Kyösti Julku (toim.) *Faravidin maa. Pohjois-Suomen historia*. Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys & Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen 1985, 285; lainaukset Kyösti Julku, Keskiäika, ja 1500-luku. Teoksessa Kyösti Julku (toim.) *Faravidin maa. Pohjois-Suomen historia*. Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys & Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen 1985, 94–95, 103, 111–112, 160, 172, 194.
- Vuokko Hirvonen, Rauni Magga Lukkarin runoja saamelaisnaisten elämästä. Teoksessa Sinikka Carlsson, Liisi Huhtala, Sanna Karkulehto, Ilmari Leppihalme & Jaana Märsynaho (toim.) *Pohjois-Suomen kirjallisuushistoria*. SKS 2010, 198–199; Riitta Kontio, Annikki Kariniemi. Lappilaisen kirjallisuuden esiäiti. Teoksessa Carlsson et al. (toim.) *Pohjois-Suomen kirjallisuushistoria*. SKS 2010, 137.
- Veli-Pekka Lehtola on löytänyt aikaisemman Kyösti Julkun esityksen, joka käytti kansanmurha-käsitettä saamelaisten historiasta. Veli-Pekka Lehtola, Sámi Histories, Colonialism, and Finland. *Arctic Anthropology* 52 (2015a), 24; Pentti Virrankoski, 1600-luku. Teoksessa Kyösti Julku (toim.) *Faravidin maa. Pohjois-Suomen historia*. Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys & Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen 1985, 206–209, lainaus 209, 230–231, 234; Aimo Halila, 1700-luku. Teoksessa Kyösti Julku (toim.) *Faravidin maa. Pohjois-Suomen historia*. Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys & Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen 1985, 239–243.
- Pentti Virrankoski, *Suomen historia I–II*. Toinen uudistettu painos. SKS 2009, 998–999.

Saamelaisia koskeva tutkimus on moninkertaisesti tunnut volyymiltaan ja samalla moniäänistyneenä sekä ottanut selkeämmin saamelaisyhteisöä palvelevia tutkimuskysymyksiä ratkottavakseen. Saamentutkimuksen eräissä suuntauksissa Suomen ja saamelaisten menneisyys esitetään jorutiininomaisesti kolonialistisena, ja esimerkiksi kasvatustieteen alalla dekolonisoinnin käsitteistö on laajalti käytössä.⁹ Historiantutkimuksen kentällä kolonialismihistoria on kohdannut varauksellista kannatusta, mutta myös suorasaanaista kielteisyyttä. Se pohjautuu useimmiten huoliin yhtäältä historian politisoitumisesta, toisaalta yhteiskuntatieteellisen ja kulttuurintutkimuksen käsitteistön ja teoriankäytön potentiaalisesti aiheuttamasta historian vääristymisestä.¹⁰ Suomessa historian ammattilaisista saamenkulttuurin professori Veli-Pekka Lehtola (Giellagas-instituutti, Oulun yliopisto) on ryhtynyt näkyvimmin nyansoimaan kolonialismihistorioita ja erittelemään käsitteiden teoreettis-metodisesti kestäväää käyttöä. Lehtolan mukaan kolonialismihistoria ja siitä johdettu uhrirepresentaatio ei yksinään tavoita historiallisten kohtaamisten moninaisuutta eikä saamelaista toimijuutta koko monimuotoisuudessaan. Kolonisaatiolla on kuitenkin selitysarvoa ei-reduktionistisessa ja multikausaalisessa historiallisten kohtaamisten analyysissä. Lisäksi Lehtola on tuonut keskusteluun kansainvälisiä vaikutteita, jotka murtavat kansallista kertomusta ja sen rakennetta uuden käsitteellistämisen sekä näkökulmanvaihdon myötä. Lehtola

lähestyy kolonialismia myös kokemuksellisesta suunnasta, ruohonjuuritasolta. Hänen voidaankin nähdä saaneen vaikutteita myös kolonialistista toimijuutta korostavasta tutkimussuunnasta, jossa on olennaista näkökulman muutos paikallistasolle ja koko kolonialistisen prosessin ja tilanteen tutkimus.¹¹

Lehtolan teos *Saamelaiset suomalaiset: Kohtaamisia 1896–1953* (2012) toi esiin lukuisia paikallisia toimijuuksia, vuorovaikutuksia, poliittisia tiloja ja valtasuhteiden moninaisuuksia, jotka tekevät mahdolliseksi yksinkertaiset ja dikotomisat tulokset alistavista suomalaisista ja alituneista saamelaisista. Kielitieteissä voi puhua kielienmenetyksestä trauman ja kielellisen kansanmurhan historioina¹² ja yhteiskuntatieteissä konfliktien historiasta¹³ tai jatkuvia kolonialistisia rakenteita ylläpitävästä asuttajakolonialistisesta (*settler colonialism*) historiasta.¹⁴ Kohtaamisten ja saamelaisten toimijuuden vakavasti ottava historia hylkii kuitenkin edelleen kolonialismia *ainoana*, *koko saamelaisaluetta kuvaavana* historiana, tai historiallisten prosessien ainoana selittäjänä.¹⁵

Lehtolalta löytyy myös kolonialistisen aggression kuvauksia: hänen mukaansa vuoden 1852 rajasulku oli haitallinen ja julma toimi sekä osoitus kolonialistisesta ja jopa imperialistisesta politiikasta.¹⁶ Toinen tapa, jolla Lehtola ja muut saamenhistorioitsijat ovat tehneet dramaattisia kolonialismihistorioita näkyväksi ovat assimilaatiota ja varsinkin koulutusta sekä asuntolako-

9. Systemaattisimmin saamelaisten edelleen jatkuvasta kolonisoinnista on kirjoittanut professori Rauna Kuokkanen. Katso esimerkiksi Rauna Kuokkanen, *Saamelaiset ja kolonialismin vaikutukset nykypäivänä*. Teoksessa Joel Kuortti, Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Gaudeamus 2007, passim; Pigga Keski-talo, *Saamelaiskoulun kulttuurisensitiivisyyttä etsimässä kasvatusantropologian keinoin*. *Dieđut* 1 (2010), passim; Rauna Rahko-Ravantti, *Saamelaisopetus Suomessa. Tutkimus saamelaisopettajien opetustyöstä suomalaiskouluissa*. Lapin yliopisto 2016, passim.
10. Matti Enbuske, *Vanhan Lapin valtamailla. Asutus ja maankäyttö Kemin Lapin ja Enontekiön alueella 1500-luvulta 1900-luvun alkuun*. SKS 2008, 35–41; Jouko Vahtola, *Lapin valtaus historiallisessa katsannossa*. Oulun yliopiston historian laitoksen eripainossarja No: 279, 1991, passim.
11. Veli-Pekka Lehtola, *Saamelaiset suomalaiset. Kohtaamisia 1896–1953*. SKS 2012; Lehtola 2015a, 22–36.
12. Tove Skutnabb-Kangas, *Linguistic Genocide in Education. Or Worldwide Diversity and Human Rights?* Routledge 2000, 332–335.
13. Reetta Toivanen, *From Ignorance to Effective Inclusion. The Role of National Minorities within the Finnish Consensus Culture*. Teoksessa Peter A. Kraus & Peter Kivisto (toim.) *The challenge of minority integration. Politics and policies in the Nordic nations*. De Gruyter Open 2015, 122.
14. Anne-Maria Magga, ”Ounastunturin terrori” ja uudisasutus Enontekiöllä. Saamelainen poronhoito suomalaisen asuttajakolonialismin aikakaudella. *Politiikka* 60:3 (2018), 251ff.
15. Samanlainen relationaalinen ote on teoksessa Astri Andresen, Bjørg Evjen & Teemu Ryymin (toim.) *Samenes historie II. 1750–2010*. Cappelen Damm Akademisk, painossa. Teos on hyvä esimerkki siitä, kuinka suorasukkaisimman terminologian välttäminen ei estä kuvaamasta valtion ja saamelaisten kohtaamisten historiaa myös sen diskriminoivia puolia unohtamatta. Suhteen väkivaltaisuus tulee teoksessa esille laajan kokemushistoriallisen aineiston ansiosta.
16. Veli-Pekka Lehtola, *Saamelaiskiista. Sortaako Suomi alkuperäiskansaansa?* Into Kustannus 2015b, 137.

muksia painottavat tutkimukset.¹⁷ Historioitsija Ritva Kylli on esittänyt saamelaisten opetuksen historian kolonialistisena ”valkoisen miehen taakkana”. Kyllin mukaan esimerkiksi 1800-luvulla Lapissa saamelaisia opettaneet papit pyrkivät levittämään muutakin opetussisältöä kuin varsinaista uskonnollista opetusta. Näihin sisältöihin kuuluivat muun muassa moraalisten ja kulttuurillisten normien (esim. pukeutuminen) muokkaaminen suomalaisempaan suuntaan.¹⁸ Varsinkin asuntolahistoriat ovat osoittautuneet myös tehokkaiksi instrumentaalisisessa mielessä – ne ovat onnistuneet horjuttamaan ”hyvän” valtion narratiivia.

Ruotsi ja Suomi historiografisessa vertailussa

Suomen ja Ruotsin saamelaisalueiden pitkän yhteisen historian vuoksi vertailu maiden saamelaitutkimuksen kolonialismikäsitteistä on lähtökohdiltaan lupaava. Ruotsiin verrattessa Suomen lyhyt historia itsenäisenä poliittisena toimijana korostuu kolonialismikäsitettä koskevassa historiografisessa keskustelussa. Ruotsissa saamelaisalueet esitetään tutkimuskirjallisuudessa nykyään lähes säännönmukaisesti esimerkkinä siitä kolonialismista, jota Ruotsin kruunu ja kirkko harjoittivat paitsi Uuden Ruotsin siirtokunnassa, myös Ruotsin valtakunnan pohjoisilla alueilla. Ruotsissa keskustelu kiinnittyy ajatukseen Ruotsista siirtomaavaltana yleensä, aina 1600-luvulta lähtien, siinä missä suomalaisten ja saamelaisten suhteiden historian tutkimuksessa ollaan usein keskitytty 1800–1900-lukujen historiaan.

Gunlög Furin ja Daniel Lindmarkin 2000-luvun alkuvuosina julkaistut tekstit avasivat keskustelua Ruotsista kolonisoivana vallankäyttäjänä saamelaisalueilla 1600-luvulla ja sen jälkeen. Nämä tekstit suhtautuivat kriittisesti aiempaan tutkimukseen, joka tulkitsi Ruotsin ekspansion pohjoiseen korkeintaan ”sisäiseksi kolonialismiksi”, eräänlaiseksi yksittäistapaukseksi suh-

teessa muun Euroopan varsinaiseen, merentakaiseen siirtomaapolitiikkaan.¹⁹ Furin ja Lindmarkin kolonialistinen historiakäsitys on vallannut alaa saamelaisten historian tutkimuskentällä. Sen esittäminen on nyttemmin historian tutkimuksen piireissä jopa niin ei-kyseenalaistettua, että kolonialismikäsite tietyissä tapauksissa otetaan itsestäänselvyytenä. Tästä johtuen sen kyky ja uudistava voima vastata kysymyksiin Ruotsin valtion ja saamelaisten suhteesta on heikentymässä. Furin ja Lindmarkin tekstit viittaavat, tosin osin kriittisesti, postkoloniaaliseen historiitraditioon, mutta kummatkin edustavat varsin perinteistä kolonialismikäsitettä: tekstit vertaavat Ruotsin valtion toimia saamelaisalueilla muihin ”kolonialistisiin” konteksteihin, kuten Uuden Ruotsin siirtokuntaan (Fur) tai koulutuspolitiikkaan Kongossa siirtomaa-ajalla (Lindmark).

Myöhemmät tekstit ovat soveltaneet selkeämmin postkoloniaalista lähestymistapaa, ja näiden enemmän ruohonjuuritasolle pureutuvien tutkimusten tuloksista onkin jo tulkittavissa myös kritiikkiä muun muassa Furin ja Lindmarkin kaltaisten ”suurta kolonialismin kertomusta” toistavien tekstien suuntaan. Arkeologi Ingela Bergman ja ekologi Greger Hörnberg esimerkiksi esittävät Homi K. Bhabhan teorioihin tukeutuen, että saamelainen maanviljelys, joka on elinkeinona jo vuosisatoja ollut yhtä ”tyypillisen saamelainen” kuin poronhoito, on kadonnut sekä valtäväestön että saamelaisten kollektiivisesta muistista ”ruotsalainen maanviljelijä / saamelainen nomadi”-dikotomian vahvan aseman myötä. Kolonialismia laajana ja yhtenäisenä prosessina korostava tutkimus on osaltaan vaikuttanut tällaisten dikotomioiden vahvistumiseen.²⁰ Suomessa Maria Lähteenmäki on kritisoinut vastaavaa dikotomiaa, vaikkakaan ei eksplisiittisesti kolonialistisen keskustelun kontekstissa. Lähteenmäki huomauttaa kuitenkin, että dikotomia suomalaisesta uudisraivaajasta ja saamelaisesta paimentolai-

17. Pigga Keskitalo, Veli-Pekka Lehtola & Merja Paksuniemi (toim.) *Saamelaisten kansanopetuksen ja koulunkäynnin historia Suomessa*. Siirtolaisuusinstituutti 2014.

18. Ritva Kylli, Pois pakanallisesta pimeydestä. Teoksessa Pigga Keskitalo, Veli-Pekka Lehtola & Merja Paksuniemi (toim.) *Saamelaisten kansanopetuksen ja koulunkäynnin historia Suomessa*. Siirtolaisuusinstituutti 2014, 37.

19. Daniel Lindmark, Diaspora, Integration, Cantonization. Swedish Colonial Education from a theoretical, comparative, and concluding perspective. Teoksessa Daniel Lindmark (toim.) *Education and Colonialism. Swedish Schooling Projects in Colonial Areas, 1638–1878*. Umeå universitet 2000, 15–40; Daniel Lindmark, Utbildning och kolonialism. Svensk skollundervisning i Sápmi på 1700-talet. *Tidskrift för lärarutbildning och forskning* 3–4 (2004), 13–31; Gunlög Fur, *Colonialism in the Margins. Cultural Encounters in New Sweden and Lapland*. Brill 2006, 4–12.

20. Ingela Bergman & Greger Hörnberg, Early Cereal Cultivation at Sami Settlements. Challenging the Hunter–Herder Paradigm? *Arctic Anthropology* 52:2 (2015), 57–66.

sesta tyypistää ja hämärtää historiallisen kompleksisuuden, vaientaen muun muassa saamelaisen maanviljelijäväestön historiallisen äänen.²¹

Ruotsalaisessa saamelaisia koskevassa historiografiassa kolonialismi on pitkään ja pitkälti nähty nimenomaan kontekstina. Kuten Fur ja Lindmark, sekä viime vuonna julkaistussa artikkelissa myös Linda Andersson Burnett, ovat todenneet, kolonialismikäsitteen käytön kontekstuaalinen anti on ennen kaikkea Ruotsin ja Pohjolan historian näyttäytyminen kansainvälisessä valossa. Kolonialismi ei ollut jotakin, joka tapahtui kaukana Pohjolasta, vaan sen prosessit vaikuttivat syvästi myös täällä, muun muassa juuri Ruotsin valtion ja saamelaisten suhteissa.²² Keskustelu kolonialismikäsitteestä Ruotsin historiassa yleensä jatkuu aktiivisena. Viime vuonna julkaistu *Itinerario*-aikakauskirjan erikoisnumero sekä vuodelle 2020 suunniteltu *Historisk Tidskriftin* erikoisnumero ovat tästä hyviä todisteita.²³ Kiinnostus kolonialismiin tutkimuskäsitteenä on herännyt toden teolla myös Suomessa. Lukuun ottamatta Lehtolan tuotantoa, saamelaisalueiden kolonialistinen historia on kuitenkin toistaiseksi jäänyt yksittäisten, teoreettisesti varsin kevyesti perusteltujen lausumien varaan.

Huolimatta siitä, että kolonialismi tutkimuskäsitteenä on varsin yleisesti käytössä Ruotsissa, ajatus Ruotsista kolonialisoivana toimijana herättää edelleen keskustelua sekä historioitsijoiden keskuudessa että mediassa. Viimeksi alkuvuodesta 2019 Ruotsin saamelaisalueen kolonialismia tutkinut arkeologi Jonas M. Nordin puolusti näkemystä Ruotsista siirtomaavaltana. Hän kritisoi toimittaja Nathan Schacharin väitettä siitä, että Ruotsi ei koskaan olisi ollut varsinainen siirtomaavalta. Empiirisinä esimerkkeinä Ruotsin kolonialistisesta politiikasta saamelaisalueilla

Nordin nosti esiin oman tulkintansa mukaan varsin perinteiset kolonialismin ilmentymät, kuten ”pakkokäännyttämisen” sekä kulttuuriperinnön ja maa- ja vesialueiden ryöstön.²⁴

Johtopäätökset

Mikä sitten selittää Suomen historian tutkimuspiirien varovaisuuden? Suomalainen historiankirjoitus on ollut viime vuosina vilkkaan tutkimuksen kohteena ja eräänä johtopäätöksenä on ollut toteamus tutkimuskentän konservatiivisuudesta ja valtiokeskeisyydestä. Historiantutkimuksen valtavrannan poliittisuus on ollut ennen kaikkea valtiota rakentavaa. Vanhaa isänmaallista projektia, jota elähdytti traditioita säilyttävä jatkuvuusajattelu, seurasi 1970-luvulta alkaen yhteiskunnallista hyötyä korostanut modernisaatioajattelu, joka oli valtiota kritisoiava, mutta ei valtion keskeistä asemaa kyseenalaistava historiankirjoituksen suunta. Suora historian käyttö yhteiskunnassa vähemmistöpoliittisten ja muiden erityistavoitteiden ajamiseen on sen sijaan pitkään ollut vieras ajatus.²⁵

Kolonialismi on Suomen historian tutkimuksen kentällä mielletty kahdella tavalla vieraaksi termiksi. Se politisoi Suomen historian valtiotoimijan ”väärin”, ja lisäksi se politisoi historia-politiikallaan väärän kentän, itse historian tutkimuksen, hakiessaan partikularistisia etuja ja oikeuksia. Ruotsissa kolonialismi kirjoitetaan makrorakenteeksi ja osaksi valtiohistoriaa: keskiössä on usein nimenomaan 1600-luvun ”suurvalta-aika”, johon kolonialismikeskustelu on viime vuosina tuonut uusia sävyjä. Suomessa saamelaisten kolonialistista historiaa rakennetaan kirjoittamalla esiin periferian äänet, ”provinsialisoimalla” Suomen historian lähtökohtainen tulokulma ja moniäänistämällä historia.²⁶

21. Maria Lähteenmäki, *The Peoples of Lapland. Boundary Demarcations and Interaction in the North Calotte from 1808 to 1889*. SKS 2006, 302–303.

22. Fur 2006; Lindmark 2000; Lindmark 2004; Linda Andersson Burnett, Translating Swedish Colonialism. Johannes Schefferus's Lapponia in Britain c. 1674–1800. *Scandinavian Studies* 91:1–2 (2019), 134–162.

23. Magdalena Naum & Jonas M. Nordin (toim.) Colonial Entanglements. Crossroads, Contact Zones, and Flows in Scandinavian Global History. *Itinerario* 43:2 (2019); Gunlög Fur & John Hennessey (toim.) Svensk kolonialism. *Historisk Tidskrift*, julkaistaan 2020.

24. Jonas M. Nordin, Replik. Även Norden har en kolonial historia. *Dagens Nyheter* 11.1.2019.

25. Seppo Hentilä, Historiantutkijat sotien jälkeisessä yhteiskunnassa. Teoksessa Petri Karonen (toim.) *Tiede ja yhteiskunta. Suomen Historiallinen Seura ja historiantutkimus*. SKS 2019, 540ff, 564ff.

26. Termi on lainattu postkoloniaalisen historiankirjoituksen ja teoretisoinnin käyttämästä ”provincializing Europe” -termistä. Ks. esim. Rochona Majumdar, Postcolonial History. Teoksessa Marek Tamm & Peter Burke (toim.) *Debating New Approaches to History*. Bloomsbury Academic 2019, 53–54; Dipesh Chakrabarty, *Provincializing Europe. Postcolonial Thought and Historical Difference*. Princeton University Press 2000.

Suomen provinsialisoiminen ja postkolonisointi ovat vaativia prosesseja, sekä identiteettipoliittisesti että historian tutkimuksellisesti. Identiteettipoliittikan ”vastapuolella” ovat vahvat hyvää valtiota ja inklusiivista kansalaisuutta kannattelevat diskurssit. Meneillään on kuitenkin useita julkaisuhankkeita Suomen kolonialistisesta menneisyydestä.²⁷ Näissä julkaisuissa analyysin kohteena ovat kolonialistiset rakenteet ja käytänteet. Näiden hankkeiden vastaanottoa tulee seurata mielenkiinnolla. Odotettavissa onkin, että ajatus Pohjoismaista kolonialistisina toimijoina herättää jatkossakin keskustelua puolesta ja vastaan. Historiografisessa mielessä tutkimuksen toivoisi enemmän siirtyvän kolonialismin eri määritelmien tutkimiseen kuin juupas-eipäs-tyyppiseen

keskusteluun siitä, voiko Ruotsin ja Suomen politiikkaa saamelaisalueella kutsua kolonialismiksi. Terätön, mutta historiatieteellisesti ainoa perusteltavissa oleva vastaus tähän kysymykseen nimittäin on, että se riippuu kolonialismikäsitteen määritelmästä.

Dr. artium **Jukka Nyyssönen** on Norsk institutt for kulturminneforskningin vanhempi tutkija.

Sähköposti: jukka.nyyssonen@niku.no.

Fil.Dr. **Otso Kortekangas** on tutkijatohtori Kuninkaallisessa teknillisessä korkeakoulussa Tukholmassa.

Sähköposti: otso@kth.se.

27. Valmisteilla on kaksi antologiaa: *Finnish Colonial Encounters* toimittajina The University of Turku History of Colonialism Research Groupin jäsenet Leila Koivunen, Raita Merivirta ja Timo Särkkä sekä Sami Lakomäen (Oulun yliopisto), Rinna Kullaan (Tampereen yliopisto) ja Janne Lahden (Helsingin yliopisto) toimittama *Suomen rajaseutujen kolonialismi*.